

DR. SOÓS FERENC

„NE HAGYJ URAM MEGÜLEPEDNEM, SEM ESZMÉBEN,
SEM KÉNYELEMENBEN!”

(SÍK SÁNDOR)

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSOK SZEREPE
A KATOLIKUS KÖZÉPISKOLÁBAN

Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium
Miskolc

2002.

„... Ezért tehát a művelődés pluralista jellege arra készíti az Egyházat, hogy sokszorozza meg nevelői igyekezetét, mert csak így alakíthat ki erős személyiségeket, akik képesek arra, hogy ellenálljanak a csüggesztő relativiz-musnak, és keresztségük követelményeinek megfelelően éljenek. ...

... az iskola kiváltságos helye annak az egész embert alakító fejlődésnek, amely a kulturális örökséggel való élő és éltető találkozás során valósul meg. ...

... az iskolának olyan nevelési tervből kell kiindulnia, amely céltudatosan a személyiség teljes kifejlesztésére irányul. ... ”

A KATOLIKUS ISKOLA
A Katolikus Nevelés Kongregációja
(Róma 1977)

„Nagy élmény utazásaink közben Európa műalkotásait látni. De mindennél nagyobb az ember.”

Czakó István: EURÓPA LELKE

„Új kirándulásról álmodunk, S elindulunk, ha kivirul napunk.”

Mécs László

KÉRDÉSEK (BEVEZETÉS HELYETT)

Milyen válaszokat várunk és milyeneket kapunk

- ha megkérdezzük egy ma iskolába járó diákot az indulás előtt, hogy mi a véleménye a tanulmányi kirándulásokról?
- ha megkérdezzük egy ma iskolába járó diákot a hazaérkezés után, hogy milyen volt a kirándulás, mi volt a legemlékezetesebb esemény és milyen hatással voltak rá az idegen környezetben eltöltött napok?
- ha megkérdezzük egy szülőt az iskolánk által szervezett kirándulásokról?
- ha megkérdezzük egy tanárt, hogy mi a véleménye az iskolai kirándulásokról?
- ha megkérdezzük egy osztályfőnököt, hogy milyenek voltak a szervezéssel járó tennivalók és kapott-e elegendő segítséget?
- ha megkérdezzük egy idegen járókelőt kirándulás közben az utcán, hogy mi a véleménye a diákcsoportunkról?

És még hány ezekhez hasonló kérdést tehetnénk fel.

ÉS A KÖRNYEZET?

Lehetetlen kinézésű fiatalok. Zenévé minősített, környezetkárosító zaj. Időt, egészséget pazarló életmód. Megrendült családi intézmény. Durva beszéd. És ebben a ködös, megsebzett gondolkodású kavarodásban kell folyamatosan és hatékonyan valamit, sokat tenni, egy keresztény normáknak megfelelő gyakorlatot, rendező elvet megvalósítani.

KINEK HIÁNYZIK EZ?

Elindulni 30-40 kisebb-nagyobb gyerekkel. Egy percnyi pihenés sincs. Állandó óvó figyelem. Utazás, csomagok, értékek. Átszállás, felszállás, leszállás. Mindenki felszállt? Mindenki leszállt? Megrongálták az ülést. Az ablakokon ízléstelen rajzok. Étkezés, nem szereti, soha nem ette meg, ennyi étel kevés. Tisztálkodás, nincs meleg víz, nem hoztam törülközőt. Éjfél, még nem alszanak, ajtó csapódik, más vendégek szitkozódznak a folyósón.

VAN-E VÁLASZUNK? KERESSÜNK!

Mindenekelőtt Jézus élete. A 33 év szinte minden fontos mozzanata a szabad természetben játszódik le a születés idejétől a Golgotáig. A természet (hegyoldalak, tengerpart, folyópart, kert), ahol a legkedvesebb tanítványait választja ki, ahol a legfontosabb tanításai hangzanak el, és ahol a legfontosabb rendelkezéseit

bízza a tanítványokra. Példabeszédeiből nem hiányoznak a természetre utaló hivatkozások. Alig van feljegyezve az életében városokban és épületekben lejátszódó esemény.

II. János Pál pápánk élete ezen a területen is tanúságtétel. Amíg egészséges volt és nem volt ennyire féltett személy, járta a Tátrát, kerékpározott és síelt. Mindig igyekezett a természet közelében élni.

Sorolhatnánk hazánk régi, neves egyházi személyiségeit, kiváló politikusokat, nagyszerű civil tanárokat (Eötvös Lóránd, Kodály Zoltán), akik érezték, hogy mennyire fontos területe ez a nevelésnek.

ÖRÖMÖK

A TELJESÍTMÉNY ÖRÖME

Milyen messzire, milyen magasra jutottunk fel? Velünk voltak a legkedvesebb barátaink. Hány fajta kőzetet gyűjtöttünk? Hány madár szavát sikerült hangszalagra vennünk? Legközelebb még hosszabb utat akarunk megtenni, még magasabbra akarunk feljutni, még teljesebb gyűjteményt szeretnénk.

A MEGISMERÉS ÖRÖME

Olyan helyekre megyünk el, ahol még nem jártunk, amelyik vidéket még nem láttuk. Olyan eseményeket választunk ki, amelyeknek még nem voltunk részesei.

A MEGMUTATÁS ÖRÖME

Különös érzés, amikor valaki másoknak megmutathatja azt a szépséget, érdekességet, színeket, hangokat, amelyeket ő már látott, hallott, átélt. Még vonzóbb ez a helyzet, ha azt tapasztaljuk, hogy ezzel örömet szerzünk tanítványainknak, társainknak. Milyen felemelő érzés együtt örülni a szépségnek azokkal, akiket szeretünk.

AZ ISMÉTLŐDÉS ÖRÖME

Találkozni újra azokkal, akik messze élnek tőlünk, de kedves barátaink, korábban már szívesen fogadtak minket, jó volt náluk lenni. Újra látni azokat a tájakat, azokat a helyeket, ahol már jártunk, ahová mindig visszavágytunk. Újra megízlelni annak az eldugott kis forrásnak a vizét, ismét leülni az érett áfonyával tele bokrok közé. Megvárni déli harangszókor a harangjátékot a toronyban. Újra gyönyörködni egy templomtoronyból, egy hegycsúcsról a kilátásban.

A BARÁTI TÁRSASÁG ÖRÖME

Az együttlét öröme, amikor az iskolai kötöttségek helyett más körülmények között lehetünk együtt. (A kirándulásokon jóleső érzéssel hallgatom a kultúrált beszélgetés halk zsongását. A kisebbek csoportjaiban a beszélgetés tartalma nem forog vaskos igazságok körül, de annál több a nevetést ingerlő szó. A felsősök mondanivalói már állásfoglalásokat, ítéleteket, életfilozófiát tükröznek.) A közös ének, a közös játék emléke az újra találkozás kívánságát készíti elő. Óriási dolog, hogy megtanulunk figyelni egymásra, figyelembe venni a másik tőlünk eltérő lelki és testi képességeit.

A CSEND ÖRÖME

Korábban meglepetéssel tapasztaltam, amit később megértettem, és ma már természetesnek tartok, hogy a kirándulások végén, a megélt események és benyomások felelevenítésekor megfogalmazódik utólag a hiányérzet, hogy egy szép, érdekes helyen valamilyen elfoglaltság helyett jó lett volna hosszabb ideig csak csendben ülni és szemlélődni.

A CSODÁLKOZÁS ÖRÖME

A legnagyobb elégtétel, ha a kirándulásokon szinte észrevétlenül meghallom a szavakban megszülető csodálkozó kijelentéseket tanítványainktól. (Még soha nem láttam ezt, ilyen, ilyen szépet, ilyen érdekeset, ilyen megrendítőt, ilyen jót. Ez volt életem legszebb kirándulása. Ha csak ide jöttünk volna el, már akkor is megérte.)

AZ EGYÜVÉ TARTOZÁS ÖRÖME

Tanítványaink csoportjaiból közösséget kell teremtenünk, a közösségre jellemző minden nemes tartalommal. Milyen biztonságot nyújtó érzés olyan közösséghez tartozni, amelyikben gyakorolhatom a szolidaritást mások érdekében, és én is érzem a többiek önzetlen támogatását. Bízunk bennem, és én bízom bennük. Ahol mindenkinek van arca, őszintén beszélhetek, mert barátok vesznek körül. Rokonszenves körülmények között vagyunk együtt rokonszenves emberekkel.

MINDEZT MIÉRT?

Országjárást azért tervezünk és szervezünk vonattal, autóbusszal, gyalogosan, kerékpárral, vízen, hogy logikusan felépített terv szerint tanulóinkat megismertessük keresztény fogantatású nemzeti kultúránk kincseivel, tudósaink világra szóló eredményeivel, ezzel a méretében kicsi, de táji szépségekben változatos és nagyon gazdag országgal. Az iskolánk körül fokozatosan távolodva, egyre bővül a kör, míg eljutunk hazánk legtávolabbi részeibe is. Szerencsés helyzetben vannak annak az iskolának a diákjai, akik a történelmi Magyarország országhatáron túlra került nevezetességeiből is megismerkednek néhány jeles hellyel, esetleg átélhetik azt az élményt, hogy túl a határon, száz kilométerekre az ország szívéből anyanyelvünkben otthon érzik magukat. (Persze nem az a lényeges, hogy a mai határokon túl beszélnek magyarul is, hanem az, hogy azok az emberek magyarok.)

Van egy további ok, amiért tanítványainkat egyre gyakrabban szükséges a megszokott, kényelmes városi környezetből kiszakítani: ez az immunitás helyreállítása. A városi kaszárnyákban lakó gyerekek és fiatalok egészségileg és lelkileg is fokozatosan elveszítik immunitásukat. Többségük sérülékeny és könnyen fertő-

ződik. Erejük és adottságaik kevésnek bizonyulnak a testi-lelki bajok legyőzésére, a fertőzések elkerülésére, a fertőzésekből való kigyógyulásra. A szervezet betegségeit a legkönnyebb, a legegyszerűbb egyre erősebb antibiotikumokkal gyógyítani, aminek következtében a szervezet ellenálló képessége tovább csökken. A lelki sérülések gyógyítására a közvetlen környezetnek (elfoglalt szülők, rendezetlen családi viszonyok, nem az egyénre figyelő iskolai gyakorlat) alig van orvossága. Mi ebben a helyzetben sokat tehetünk, hogy ellensúlyozzuk a civilizációs ár-

talmakat. Kirándulások szervezésével segíthetünk rajtuk a legtöbbet, mert a legjobb gyógyítási mód sok testi nyavalya esetén is és a lelki megerősítés területén is a környezetváltozás. Minden perc nyereség, amelyet a gyermekek nem a televízió előtt, nem felügyelet nélkül az utcán, nem a diszkóban töltenek el.

Akár egy, akár több napig tart egy kirándulásunk (és ide sorolom az erdei iskolák szabadban szervezett napjait is), az szinte mindig kimeríthetetlen forrása a testi és szellemi energiák feltöltésének, a változatos nevelési lehetőségeknek. Mindenekelőtt szeretnénk megtanulni, hogy kultúremberként tudjunk viselkedni távol az otthontól, távol az iskolától egy másik környezetben. Szeretnénk gyakorolni, hogy nem csak értelmileg, hanem érzelmileg is azonosulni tudunk a látottakkal, a tapasztaltakkal. Mindig többféle alkalom adódik arra, hogy nevelési céljaink megközelítése érdekében egy-egy lépést tegyünk előre a hosszú nevelési folyamatban. Szinte minden kirándulásunk tartalmaz az indulás előtt tervezgetést, felkészülést, majd alkalomszerűen egy fohászt, misét, utazást, erdőt, mezőt, forrást, patakot, virágokat, madarak szavát, esőt, szelet, napsütést, együtt maradást, együtt haladást, étkezést, várakozást, némi szabad időt, szellemi vagy fizikai játékot, és a sok-sok más esemény mellett esténként és a kirándulás befejezéskor hálaadást, elköszönést, búcsúzást. (Közben fontoljuk meg, hogy érdemes-e neves nyugati országba igen költséges kirándulást szerveznünk, amikor itthon, vagy a szomszédos országokban számtalan, a keresztény és nemzeti fennmaradásunk szempontjából fontos, de a tanulóink által még nem ismert hely, esemény vár megtekintésre. Ezt a kérdést úgy is vizsgálhatjuk, hogy egy magyar intézményt támogatunk, amikor a szállás költségét egy magyar iskola kollégiumi elhelyezéséért fizetjük ki, például Déván.)

Kirándulásaink egyik feladata, hogy tanítványainknak bemutassuk, felmutassuk, hogy 1100 év alatt a keresztény magyarság mit teremtett, milyen értékeket

hozott létre itt, Európa közepén. Ezek az értékeink nagyon fontosak, mert ezekkel bizonyíthatjuk, hogy nem vagyunk hátrább valók egyetlen más népnél sem. Ha ezt az érzést a fiataljaink magukévá teszik, akkor mindjárt érzik, hogy mit jelent az, hogy magyarok vagyunk és nyugodtan hordhatjuk felemelve a fejünk. Nekünk ezt a feladatot akkor is vállalnunk kell, ha nem kapunk érte fizetséget, ha kigúnyolnak érte minket.

Tanítványainknak azért is kell annyi mindent megmutatni, annyi sok helyre elvinni őket, hogy a sok-sok részletből összeálljon bennük a kép, a világkép. Sőt, célunk egy keresztény világnézet, és ezen túl egy keresztény természetkép.

Itt olyan értékekről van szó, amelyek nélkül egy osztály padjaiban ülő tanulók üres közösséget alkotnak. Tudjuk, hogy a tanítási órák túlnyomó többsége csak racionális értékeket hordoz. Hiányzik az érzelmi feltöltődés (fáradt tanár, szürke hangulatú óra, elterelt figyelmű tanulók, erőltetett tartalom), ami nélkül a nevelési szándékok – még ha olyan nemesek is – nem valósulhatnak meg.

Ezzel szemben egy kirándulás minden pillanata valóságos környezetben valóságos kihívások sorozata. A benyomások, az élmények hitelesek. Ezzel a hitelességgel kapcsolódik egy nevelő szervező és végrehajtó tevékenysége a mai világban még kissé rejtőzködő igényhez és felismerés-

hez: a társadalom számára létfontosságú, hogy a felnövekvő nemzedékek kapcsolata a természettel, a keresztény és a nemzeti múlt gyökereivel ne szakadjon meg, éppen ellenkezőleg, mélyüljön.

Ezek a tudatosan tervezett és véletlenül adódó helyzetek újra és újra jól kiaknázható pillanatokat jelentenek, amikor a kirándulás valamilyen nemzeti vagy egyházi ünnepünk alkalmából szerveződik, amikor egy zárandokhelyet keresünk fel, ha vidéki gyerekeket viszünk nagyvárosi színházba, hangversenyre, ha bárhol az országban történelmi emlékhelyet akarunk megmutatni, ha üzemlátogatunk, ha gyalogosan kirándulunk.

Mekkora nagy lehetőség egy jó üzemlátogatás, ha a termelési folyamat bemutatása mellett a hangsúlyt a működő szervezet szervezetszervezésére helyezzük, ha a termelés felépítésében a szinteket összekapcsoló nagyszerű emberi tevékenységet emeljük ki, ha a fizikai dolgozókat, a gépeket kezelő embereket is nézzük, szaktudásukat, pontosságukat dicsérezzük, ha tanítványainkban tiszteletet ébresztünk irányukban. Még a kenyérsütés (gyártás?!) folyamata, lépései is idegenek, ismeretlenek városi (lehet, nemcsak városi) tanítványaink előtt.

Az természetes dolog, hogy a tanulmányi kirándulásaink egy része nagyon is gyakorlati célokat szolgál. Nevezhetjük néprajzi kirándulásnak, a honismereti

kirándulás elnevezés is megállja a helyét, ha arra gondolunk, hogy kultúránknak is védelemre van szüksége, különösen, ha a Szent Koronáról, a himnuszról, vagy a déli harangszóról van szó. Ilyen lehet egy környezetvédelmi tartalommal rendezett kirándulás, vagy iskolánk tudományos diákkörének kirándulása a diákok életkorához és képzettségéhez illő kutatási cél érdekében, és ekkor a közösség tagjai nem egy osztály tanulóiból szerveződnek. Jelentősek azok az értékek is, amelyekkel itt gazdagodnak tanítványaink. A megfigyelési módszerek, az adatgyűjtés fogásai, az adatok rendezése és feldolgozása, a következtetések megfogalmazása mind-mind szükséges ismeret egy tanuló fejlődése érdekében, és ugyanakkor ezek a tevékenységek fontos készségek elsajátítását is jelentik.

KITÖRÉSI LEHETŐSÉG

A család, az iskola és az Egyház nevelési elvei és gyakorlata ma egy közös szekérvárba szorult. A szekérvárat minden oldalról a biztonságot, az egységet, a békét veszélyeztető fenyegetés veszi körül. Ugyan belül sem egyértelmű a család, az iskola és a keresztény közösség hatása egy fiatalra, de legalább enyhe nyugalmat, rendszerint átmenetileg védelmező hátszínjelét jelent. A várfalon túl kizárólagosan nevelési céllal csak a tanulmányi kirándulásokról lehet beszélni. (Azért írom, hogy kizárólag, mert a sport, a tanulmányi versenyek és néhány más tevékenység is a szekértáboron kívülre viszi ugyan a tanítványainkat, de a nevelési tartalom ezekben az esetekben csak részleges.) Kint a magunkkal hívott, vitt fiatalok veszélyeztetettsége megnő. A tanulmányi kirándulásokkal a nevelés hátramezsgyéjén járunk. Ez ma az utolsó hatékony fokozat a nevelésben. A kirándulásokon viszont más eszközökkel, más körülmények között, más feltételekkel, más lelkiállapotban elenyészővé válik a sok káros mellékhatás, és felbukkannak a testi-lelki fejlődés apró jelei, látszik a kedvező irányú változás.

A kirándulás a keresztény értékek egyik gyakorló területe. A kirándulások alatt élhetők meg olyan erények, amelyek egy keresztény közösség tagjaira jellemzők. Mindenekelőtt az engedelmesség, de abban a nemes formában, ami nem vakságból, hanem a vezető tiszteletéből, megbecsüléséből fakad. Elismerem szélesebb látókörét, nagyobb tapasztaltságát. Elfogadom társaim testi, lelki megjelenését, személyiségét. Meghallgatom és tiszteletben tartom mások véleményét. Ha valamelyik társam valamiben hiányt szenved, akkor kiségitem. A saját kényelmemet nem érvényesítem előnyben mások kárára.

Az országjárások során mindenekelőtt az átélt élmények halmaza nő. Bővül a személyes élménytár. (Semmi nem bizonyítja ezt szebben, mint Petőfi Sándor költészetének alakulása, amely az országot keresztül-kasul bejáró fiatal egymásra rakódott élményeiből táplálkozott.) Nem feltétlenül megrázó élményekről van szó.

Az egyetlen helyzet, amikor hosszú időn keresztül zavartalanul lehet csendben lenni, vagy kiadósan komoly dolgokról beszélgetni. Az emberek között a beszélgetési alkalmak tartós, baráti kapcsolatok első lépései lehetnek. A beszélgetések szinte észrevétlenül munkálnak a kiránduló tanulók, a velük együtt kiránduló szülők és a nevelők között, kialakulnak a szorosabb kötődések.

A gyalogos túrák, főleg, ha alkalmunk van tanítványainkat magas hegyek közé is elvinni, embert próbáló helyzeteket is teremtenek, mind fizikailag, mind lelkileg. Egy fiatal teherbíró képessége önmaga előtt is rejtve marad, ha egyszer sem kerül olyan helyzetbe, amikor a testi erő fogytán van, és csak a lelkierő viszi tovább az embert. A vezető nevelő feladata elérni, hogy meggyengülő társunk ne adja fel. Legközelebb hasonló megpróbáltatás már nem lesz olyan elviselhetetlen. Egy kis nehézség (meleg, zápor), nélkülözés (szomjúság, éhség, kényelmetlen fekvőhely) soha nem árt. A vezető nevelő ilyenkor is megmutathatja talpraesettségét, ami nagyban emeli tekintélyét, nevelői rangját neveltjei előtt.

A kirándulás a különben magányos, félrehúzódozó természetű gyermek számára is egy olyan alkalom, ahol és amikor ő kiválóan érezheti magát. A tornában gyenge tanuló, aki még ráadásul félszeg is, itt sikerélményekhez jut, ami a továbbiakban bátorságát, ügyességét emelheti. Egy-két szóval ha kifejezzük, hogy észrevettük a teljesítményét, akkor jelentős fordulat állhat be az életvitelében. („Látod, mire vagy képes? Gondoltad volna?”) A kirándulásokon győződhethetünk meg arról, hogy kreativitás, alkotókészség minden tanítványunkban szunnyad, sőt a kirándulás eseményei között még fejlődik is. Itt derül ki, hogy egy-egy fiatalt a képességei az iskola falain belül mutatott adottságokon túl még mire teszik, tehetik képessé.

A nevelési eredmények messze túlmutatnak a természet, a múzeumok, az épületek látásának, megtekintésének élményén. A személyiség gazdagodik, a látó ember belső világa bővül, szokásai megváltoznak, megbecsül olyan új értékeket, amilyenekkel addig még nem találkozott. Elfelejtethetetlenül vésődnek a szívekbe történelmünk felemelő és keserű eseményei, tapasztalatai. Barátságok szövődnek, sokszor egy életre szóló elkötelezettség alakul ki a természetben tartózkodás megszeretésével. Hányszor tapasztaltam, hogy kiránduló társaim a kirándulás utolsó, lefelé ereszkedő szakaszában megjegyezték: fent a hegyekben sokkal jobb embernek érezték magukat, és most, amikor vissza kell térni, nem tudják, hogy ez így marad-e, ezért egy kis szomorúságot éreznek.

Kirándulás közben a szentmise megtartása feledhetetlen élményként tárolódik el. Ha a csoport kísérei között lelkész is van, akkor idegen helyen is kérhetünk a mise idejére helyet a templomban. Ha vasárnap, vagy ünnepnap van, akkor a helybeliekkel közös misén együtt lehetünk. Egy csendes tisztás, egy táborhely is alkalmas lehet az elcsendesülésre, szentmisére. Érdekes megoldásnak számít, ha hegyi vándorlás közben tartunk lelkigyakorlatot. Ez több napos lelkigyakorlat is lehet. Hosszabb-rövidebb gyalogos szakaszok után, erre a célra előre kiválasztott szép, kellemes helyeken tartunk hosszabb pihenőt. Itt beszéljük meg

azokat a gondolatokat, amelyekről az egyéni meditáció a következő gyalogos szakaszon csendben folytatódik.

A kirándulásokon és azok előkészítésekor derül ki igazán, hogy kik azok a tanítványaink, akikre a feladatok lelkiismeretes elvégzésében számítani lehet. A felébresztett érdeklődést és aktivitást ébren tartani a következő nagy feladat, az igazi folytatás. A tanítványaink előtt végre szépnek, nemesnek, jónak látszó emberekből, a felemelő ismeretekből és a nemes gyakorlatból nem ábrándulhatnak ki diákjaink, nem rendülhet meg a bizalmuk.

SZERVEZÉS

A kötelező, nem kötelező kérdés gyakran merül fel a kirándulások előtt. Ha valaki indokoltan anyagi okokra hivatkozik, akkor ez a kiránduló osztályközösség egy megoldandó feladata lehet, amelynek elintézése a csoport-szolidaritást erősíti. Szegénysége miatt egyetlen tanuló sem maradhat otthon. A gyakorlatunk

olyan legyen, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek is jussanak el a kirándulásokra, és ott azonos legyen ellátottságuk minősége a módosabb családok gyermekeivel. (Sürgősen megoldásra váró kérdés, hogy egyházi iskoláinkban a módosabb családok gyermekei mellett nőjön a szegényebb helyzetben élő tanulóink aránya.) A kirándulások lebonyolításához szükséges anyagiak előteremtésében segíthetnek a pályázatok.

Előfordul egészségi állapotra való hivatkozás is. Itt a gondos mérlegelés, a kérdés tapintatos megközelítése vezet eredményre. Ha a szülők és az osztályfőnök, a szülők és a kirándulást vezető tanár között jó a kapcsolat, a kérdéses tanulóról a szükséges felvilágosítások őszinte, részletes megbeszélése után az otthon rendszeresen gyógyszert szedő gyermek is az osztálykirándulás boldog és szinte gondtalan résztvevője lehet.

A színházlátogatások, hangversenyek hallgatása egy vidéki iskola nevelői részéről jelentős szervezést igényelnek, amikor a fővárosba vagy nagyobb vidéki városba kívánnak utazni. A megnézésre ajánlott darabok kiválasztásában irodalomból és történelemből a tananyag támogatása, a kiemelkedő jelentőségű események és alkotások bemutatása a cél. Jelentős szerepet kap a múzeumok, tárlatok meglátogatása a művészeti ismereteket közlő tantárgyak számára. (Nem feledkezhetünk meg a hétfői napról, amikor a múzeumok általában zárva tar-

tanak. Érdemes előre tájékozódni a napi nyitvatartási időpontokról, gondoskodni tárlatvezetésről.)

Milyen egyszerű gyakorlat lenne a városi tanulók falujáró kirándulása, amikor a tanulmányi kirándulás egy falusi testvériskola meglátogatása, amikor a tanulók magánházaknál alszanak, amikor az elsődleges cél a falusi gyerekekkel való barátkozás, a falusi környezettel való ismerkedés, és csak másodlagos cél a házi állatokkal, a gazdálkodás más ágaival való munkálkodás. A kapcsolati értékek csak sokasodnak, ha egy ilyen látogatás után a kapcsolatok nem szakadnak meg, esetleg kölcsönös látogatásokká, későbbi tartós barátsággá fejlődnek.

Az előkészítésben diákjaink sokat segíthetnek. A legfontosabb, hogy a kisebb-nagyobb kirándulások előtt, a felkészülés időszakában tanulóinkat tegyük érdekeltté a részvételben, serkentsük aktivitásukat. Vannak egyszerű, de időigényes feladatok. Ha segítőinkre támaszkodunk, akkor könnyebb például a részvételi költségeket összegyűjteni, az adatokat az el nem felejthető biztosításhoz összeírni.

Az előkészítés hiányai, a szervezettségben (szervezetlenségben) előforduló meglepetések károsan befolyásolják a tanulók aktív részvételét az eseményekben (az üres várakozás, tanácstalanság, eltévedés, a csoport szétszakadása). Tanítványaink cselekvő részesei kell legyenek a kirándulásnak, akik valamit tesznek a többiekért, a többiekkel. Az előkészítés megkezdésének pillanata már az előző kirándulás befejező lépése lehet. Fontos a figyelem felkeltése, a várható érdekességek bemutatása, az érdeklődés fokozása („Alig várom, hogy ott legyünk! Alig várom, hogy végre lássam, halljam. Még ennyi és ennyi idő van hátra az indulásig.”)

Az a jó, ha mindenki kap valamilyen feladatot. Vannak nagyon egyszerű és nagyon hasznos feladatok. Ilyen például a „mindenki felszállt a buszra”-felelős; egy valaki minden reggeli induláskor kiosztja a B6 vitamint, amit a szédüléssel roszullétek elkerülésére használunk a kanyargós utakon. Gyakran előfordul, hogy nem is tudjuk előre, mert a szülők erről nem tájékoztattak minket, hogy tanítványaink között van olyan, aki tengeri betegséget kap. Előfordul az is, hogy utazás közben helytelen a testtartása egy-egy tanulónak. Például hosszabb ideig csak lefelé néz, olvas, játszik, stb. és nem néz ki az ablakon. Így könnyen felkavarodik a gyomra, aminek ismerjük a következményeit. Az induláskor szétosztott és elfogyasztott (folyadék nélkül is bevehető) B6-vitamin szinte teljesen megkímél minket az ilyen következményektől. Remek intézmény a „pont”. Ő az, aki mögé senki nem maradhat le.

Több tanítványt megmozgató feladat a látnivalókról szóló leírások összeállítására. Ilyenkor remekbe szabott ismertetőket születnek a keresztény és nemzeti nevezetességekről, híres személyekről, a környék földrajzáról, gazdasági életéről, történetéről. Az irodalmi vonatkozások feldolgozása is hálás feladat. („Ez alatt a körtefa alatt írta Petőfi Sándor az utolsó versét. Itt írta Jókai Mór a Tengersizemű hölgy című regényét. Itt született Mátyás király. Itt élt a széphalmi Szent.”)

Minden kirándulás egyben tanulmányi kirándulás is, ahol együtt tanul a nevelő a diákokkal. Megváltozik az erdő, ahol már jártunk, amelyet korábban másnak ismertünk, más az évszak, más irányból közelítjük meg. Megváltoznak a városrészek, a közlekedés, más helyen van a szállás, mint legutóbb, amikor erre jártunk. Most nyitva van az a látnivaló, amit az előző alkalommal nem nézhettünk meg. A helyi idegenvezető mondanivalója is bővíthet és változhat. Szóval mi is tanulunk folyamatosan a kirándulás alatt.

A hosszú utazási időtartamok igényes eltöltésére a buszon, a vonaton mindig lehet valamilyen elfoglaltság. Éneklés, amit előkészíthetünk azzal, hogy énekeskönyveket és hangszer hozunk magunkkal, vagy néhány oldalas sokszorosított füzetet készítünk a legkedvesebb dalokból az éneklés megkönnyítésére. (Az a tapasztalat, hogy tanítványaink kevés népdalt, éneket ismernek, kicsi a személyes dalkincsük.) A felkészüléskor összeállított történetek, az érintett vidékről szóló magyarázatok elmondása, felolvasása kitölti az utazási idő egy részét. Bevált utazási elfoglaltság és játék a humoros vetélkedő. A vetélkedők tartalmát, kérdéseit még otthon, az indulás előtt érdemes írásban előkészíteni, sokszorosítani. Jók az egyéni vetélkedők, de még jobbak a csoportosak. (Az osztályt önkéntes alapon, vagy valamilyen szempont szerint csoportokra bontjuk. A csoportok első feladatként maguknak nevet, jelképet, ruhájukra tűzött jelzést, indulót választanak, és jellemző leírást készítenek magukról, amit a bemutatás után értékelünk és pontozunk. A vetélkedő napról-napra folytatódik. A kérdések kiegészülnek az éppen időszerű tartalommal, a kirándulás eseményeivel. Vonatos utazáskor nem szerencsés a fülkés elhelyezkedés. Megakadályozza a közösségi tevékenységet. A MÁV-tól a megrendeléskor kérhető olyan kocsik, amelynek ülőhelyei egy, esetleg két csarnokban vannak. Az ilyen ülésrend esetén számos nevelési gond és nehézség fel sem merül, mert az alkalmat szüntetjük így meg.) A kirándulásainkon lejátszódó események, az együttléti körülményei a közösség alakításában, alakulásában fejtenek ki felemelő, sajnós esetenként romboló hatást.

Divattá vált, és a mi iskoláinkban soha nem lehet gyakorlat, hogy a kirándulás alatt esténként hosszabb-rövidebb szabadidőt kapnak a tanulók és ellenőrizetlen az időtöltésük. Ezalatt az idő alatt nem tudjuk, hogy hol vannak, nem tudjuk, hogy mit csinálnak. A szülők ránk bízta őket, de a tanári felelősség büntetőjoggal is kötelez bennünket arra, hogy nem szakíthatjuk meg a felügyelettel kapcsolatos kötelezettségünket.

Kritikus helyzetet teremthet a tanulók zsebpénzének mennyisége. Sajnos az otthonról hozott, a szülőktől kapott pénznek nincs nagy becsülete. Ha nem mutatunk példát, ha nem szólunk idejében, ha nem szerepel a kirándulás előkészítésekor a meggyőző felvilágosítás, akkor a pénzük egy része fölösleges dolgokra folyik el.

NÉHÁNY GYAKORLATI TAPASZTALAT

A kirándulást írásban is szükséges részletesen a tanulókkal és a szülőkkel ismertetni. Nem árt, ha az időpontok és a helyiségek feltüntetésével, az elérhetőség telefonszámaival, a szálláshelyek postacímével tisztában van az iskola igazgatósága is.

Legyen az iskolában egy cím és telefonszám gyűjtemény azokról a helyekről, amelyek más osztályok részére is fontosak lehetnek a következő kirándulások megszervezésekor: nevek, cégek, telefonszámok, postai címek, nevezetességek, ajánlatok, étkezés, szállás, látnivaló, utazási tanács, különleges menetrend, nyitva tartás, parkolóhely, hol található egy templom kulcsa a faluban, hol érdemes a busszal megállni, stb.

A kirándulásokat valamilyen formában érdemes megörökíteni. Az összegyűjtött fényképekből az osztály, de az iskola részére is értékes album állhat össze. Előfordulhat, hogy évtizedek múlva, egy érettségi találkozón elővett fényképek ünnepi pillanatok, megható helyzeteket varázsolnak az összegyűltekek közé. Hasonló értéket jelenthetnek hangfelvé-

telek, videó-felvételek. A videó-felvételek legnagyobb sikerét akkor tapasztaltam, amikor az érettségiző diákok és szüleik megpillantják az elsős korukban róluk készült felvételeket, amelyek egyúttal az iskolatörténetnek is részei. A kirándulások leírása bekerülhet az iskola évkönyvébe is, és ha van rendszeresen megjelenő iskolaújság, akkor abba is.

A kirándulásokon mindig érdemes gyűjteni. Még a vasúti jegyeket, a biztosítási szelvényeket is el lehet tenni. Az út során talált érdekes tárgyakat tegyük el, ha valamire emlékeztetnek, valamilyen humoros helyzetet idéznek fel, vagy egyáltalán alakjuk, színük, stb. miatt érdekesek. Ezekből a tárgyakból alakulhat ki az osztályteremben egy kiránduló sarok.

Tanítványaink szokjanak hozzá, hogy levelet, képeslapokat írnak és küldenek azoknak, akiket szeretnek, akiknek magukról hírt kívánnak adni, akiknek sze-

retnék elmondani, hogy milyen érdekes helyeken jártak, járnak, mit láttak. Egy elküldött képeslap az otthon maradt beteg osztálytárs számára a küldőnek is jó érzést jelent. Az üdvözetek írásának feltétele, hogy erre időt és alkalmakat biztosítsunk a kirándulás során. Hazaérkezés után pedig érdemes egy köszönő üdvözetet küldeni azoknak, akiknél laktunk, akikkel baráti légkörben találkoztunk.

A kirándulások egyik kritikus pillanata az indulás. Amikor már mindent elpakoltunk, mindenki megtalálta a helyét, akkor egy rövid fohász után érdemes a fontos, a nélkülözhetetlen felszerelések meglétét ellenőrizni. Ilyen lehet az útlel, a biztosítások stb.

Maradjon otthon a rádió, a fejhallgató magnó, a hordozható telefon. A teljes hangerőre kapcsolt rádióból ömlik a zenének nevezett zaj. Használata arra jó, hogy a tervezett tennivalóinkat ne tudjuk megvalósítani, hogy az ütemes és hangos zaj minden gondolatot eltávolítson a fejből. A fejhallgató magnó hallgatásakor pedig nem kell a szomszédokkal beszélgetni, nincs szükség gondolatokra és gondolkodásra. A hordozható telefont az a finom, érzékeny szálak szakadnak mindig el, amivel egy tanulót már magamhoz kötöttem, és kezdődhet előlről az egymásra hangolódás.

GYALOGOS KIRÁNDULÁS

A szabad természetben csak vendégek vagyunk. Az erdő, a hegy a növények és az állatok otthona, ahol nekünk nem szabad visszaélni a vendégjoggal. A vendéglátás is olyan, amelyet megérdemlünk. Az állatok megpillantása, a madárfészek felfedezése a fiókákkal, gombák és erdei gyümölcsök megtalálása mutatja, hogy talán nem vagyunk hivatlan vendégek. Legyenek a kirándulásnak olyan helyei és pillanatai, amikor egy templom légkörét, hangulatát adja vissza a helyszín és az alkalom. Annak van igaza, aki a természethez szinte áhítatos szívvel, lélekkel képes közeledni: „... emlékszem, mikor a bogárban, a madárban, állatban, az útszéli gyomban, fűben és felhőben – mind megannyi csodát láttam, mikor az éjszakai zápor kopogása Tündérországból hozott álmokat, és esténként anyám hangja értelmet adott a csillagoknak...” (Rabindranath Tagore)

Már évezredekkel ezelőtt az ember természethez, főleg a hegyekhez fűződő viszonyát vallásos tisztelet övezte. A Biblia történetei közül több is utal hegyekre (Sinai-hegy, Ararát, Golgota). A vallásos tisztelet nem csak abból a hitből táplálkozott, hogy ott olyan szellemek laknak, akiket jobb messziről tisztelni, hiszen a vadászok, az állataikat legeltető pásztorok feljártak oda, ott töltötték életük egy részét és látták, tapasztalták, hogy milyen az élet ott, bár visszatérésükkor elképzelhető, hogy alaposan kiszínezve számoltak be kalandjaikról. Sokkal

inkább számított akkor is a bátorság, az ügyesség, a fáradtság, a magány, a nélkülözés, az időjárási szélsőségek vállalása.

Ma már tudjuk és ki is mondjuk, hogy az ember számára a természet nyújtotta lehetőségek jelentik a testi és lelki egészséges élet egyik alapvető feltételét. Szellemi pihenés, kikapcsolódás, környezetváltozás is egyben. Az országjárásban is szerepelhet egy-egy napon gyalogos kirándulás, de a teljes, több napra tervezett út teljes egészében gyalogos (kerékpáros) vándorlásból is állhat. Jellemnevelő, egyéniséget alakító, a szervezet egészségét helyreállító és megőrző hatása vitathatatlan.

A természetben közösen eltöltött idő, a kirándulások jelentik a tanár-diák kapcsolatban a kölcsönös megismerés talán legegyszerűbb formáját, a legkézenfekvőbb alkalmat. Egy darabig lehet más embernek mutatkozni, másként viselkedni, de egy idő után egyre inkább az igazi énünk tör a felszínre, és nem lehet színészkedni. Olyan dolgokat (jót is, rosszat is) ismerünk fel egymásról kölcsönösen,

amiket az iskolai környezetben soha nem találtunk volna meg. Mint nevelő, tökéletesen látom, hogy ki kinek a barátja, miről beszélgetnek, hogyan viselkednek. Az egyik gyerek fényképezi a virágokat, a másik egy bottal üti le a fejüket. Az egyik követ gurít le a lejtőn, a másik egy gallyat tesz arrébb az útból. Az egyik kenyérdarabot lök a tűzbe, a másik valami finomsággal kínálja a társát. Az egyiknek többször kell szólnom, hogy ne menjen el messzire előre, vagy ne maradjon el ok nélkül hátul, míg a másik szeret a közelemben lenni. Az egyik használná a fülhallgató készülékét, a másik kiabálva beszél, míg van olyan, akinek nem lehet a szavát hallani. Az egyik semmit nem vesz észre magától, a másik minden virágot, gombát, kavicsot észrevesz, és mindennek kérdezi a nevét. Az egyik csak iskolai, szakmai dolgokról akar velem beszélgetni, a másik a pihenő alatt a kirándulásról verset ír. Az egyik nem is hallott a balladáról, a másik el is tudja valamelyiket énekelni. Az egyiket elegáns autóval hozták el a kirándulás találkozájára, a másikat este én kísérem haza, mert nem jött el érte senki. És már sejtem, esetleg tudom, hogy melyik tanítványomnál mi a teendőm. De ők is tudják rólam, hogy mik az elvárásaim, bizonyos körülmények között milyen magatartás várható el tőlem.

Ha a kirándulásunkat szülők is megtisztelik, akkor számukra is rendkívül jó alkalom ez a tartalmas beszélgetésre, a barátkozásra. Hol és mikor beszélgethetnek, barátkozhatnak egymással hosszabb időn keresztül a szülők?

A szülők és a nevelők közötti kötetlen beszélgetésekkel kapcsolatban ügyes-ségre és óvatosságra van szükségem. A beszélgetések témája a gyermekről és közömbös dolgokról könnyen a tanárookra, az iskola egyes intézkedéseire, más diákok viselt dolgaira terelődik. Hálásan kell fogadnom, ha a munkámat segítő

észrevételek fogalmazódnak meg. Viszont a szükségtelen témákról elterelem a beszélgetést.

A gyalogos kirándulások, táborozások, a szabadban töltött esték leghatásosabb tevékenysége a jó tábortűz. A gyermekszemek különösen csillannak meg a tábortűz fényében. Tudjuk, hogy a tűzbe révedt szemek mögött kimondatlanul és észrevehetetlenül a tüzet körülülő, a természet minden viszontagságának kiszolgáltatót ősember lelkiállapota jelenik meg. Az az állapot, amelyben a legfogékonyabb a lélek. Itt és ilyenkor minden szó, minden hangsúly kiemelt jelentőséget kap. Elég néhány jól eltalált gondolat és már más emberként térünk nyugovóra a tábortűz után. A szép, ide illő énekszó magasba emeli a hangulatot. A tábortűz lehet csak a mi közösségünk meghitt együttléte, de hívhatunk vendégeket a közeli faluból, egy szomszédos táborozó, kiránduló csapatból is.

A jó túrázásnak, tanulmányi kirándulásainknak nem lehet akadály a téli időjárás sem. Délután, estefelé fáradt vándorok széthúzódozó csapata poroszkál az úti cél felé. Haladni kellene és együtt maradni. Ilyenkor jön jól néhány menetelő nóta. Amíg nótázunk, elfeledkezünk a fáradságról, a szomjúságról, újra mosolyt varázsoltunk az arcokra. Gyorsabban telik az idő, és észrevétlenül fogy a hátralévő távolság.

Ejtsünk néhány szót a hazaérkezésről is. Milyen szomorú látvány megérkezéskor a szinte köszönés nélkül szétáramló társaság. Ezért érdemes hangsúlyt helyezni a búcsúzásra a kirándulás befejezésekor.

A legalkalmasabb helyzet, amikor még senki sem hagyta el a csoportot. Egymás kezét fogva egy nagy kört alakítunk. Néhány szavas hálaadásra, nevelési célkitűzéseinknek az összefoglalására itt a kedvező pillanat. Amikor a kör elrendeződött, és elcsöndesült, akkor röviden, a lényeges elemeket kiemelve a vezető felidézi a kirándulás történetét. Megdicsér kiemelkedő cselekedeteket, köszönetet mond az előkészítésben és a lebonyolításban kapott segítségért. Buzdít a következő kirándulásra. Felhívja a figyelmet, hogy emlékezzenek a körben álló társakra, akikkel együtt élték végig ezeket a szép élményeket.

Elindít körbe egy kézzorítást. Amikor az visszaér hozzá, akkor egymás kezét fogva felemelik a kezüket. Elhangzik: Isten veletek! Viszontlátásra!

Kirándulás közben bármikor kialakulhat egy olyan helyzet, amikor a visszafordulás jelenti a kirándulás folytatásának egyetlen útját. Keserves helyzet, be-

Eljtsünk néhány szót a hazaérkezésről is. Milyen szomorú látvány megérkezéskor a szinte köszönés nélkül szétáramló társaság. Ezért érdemes hangsúlyt helyezni a búcsúzásra a kirándulás befejezésekor. A legalkalmasabb helyzet, amikor még senki sem hagyta el a csoportot. Egymás kezét fogva egy nagy kört alakítunk. Néhány szavas hálaadásra, nevelési célkitűzéseinknek az összefoglalására itt a kedvező pillanat. Amikor a kör elrendeződött, és elcsöndesült, akkor röviden, a lényeges elemeket kiemelve a vezető felidézi a kirándulás történetét. Megdicsér kiemelkedő cselekedeteket, köszönetet mond az előkészítésben és a lebonyolításban kapott segítségért. Buzdít a következő kirándulásra. Felhívja a figyelmet, hogy emlékezzenek a körben álló társakra, akikkel együtt élték végig ezeket a szép élményeket. Elindít körbe egy kézzorítást. Amikor az visszaér hozzá, akkor egymás kezét fogva felemelik a kezüket. Elhangzik: Isten veletek! Viszontlátásra!

Kirándulás közben bármikor kialakulhat egy olyan helyzet, amikor a visszafordulás jelenti a kirándulás folytatásának egyetlen útját. Keserves helyzet, be-

látom, de sokszor megtettem. Jöhet egy olyan eső, zápor, ami ruházatot, felszerelést eláztat, és tanulóink egészsége forog kockán, ha folytatjuk. Megsérülhet valaki, rosszul lesz valaki. Nem gondolkozhatok sokat. Cselekedni kell. Ha van kivel visszaküldeni, visszakísérni, visszavinni a beteget, és biztos találkozásban állapodhatunk meg, akkor a maradékkal folytathatom az utat, de állandóan azon rágódhatok, hogy mi van a visszafordult csoporttal.

Máskor éppen fordított a helyzet. Szakad az eső. Olyan nagy visszafelé a távolság, hogy értelmetlen a visszafordulás, akkor nincs pihenő, nincs megállás akár órákon keresztül sem, mert az elázott tanulókat egyetlen egy módon védhetem meg, ha mozgunk és minél hamarabb elérjük a következő célt, ahol lehet száradni, ahol átöltözhethetünk, szárazon vagyunk.

KIRÁNDULÓ TANÁROK

Nem mehetünk el szó nélkül a tanítók, a nevelők kirándulásokhoz, a természethez kapcsolódó viszonya mellett. A legjobb megoldás az lenne, ha valamennyi nevelő szinte kivétel nélkül rendszeres kirándulóként élne, és a tanítványait is rendszeresen vinné magával. Sok-sok valós és kitalált ok miatt ez csak egy álom. A természetjárás és a kirándulások szervezése feltűnően bizonyos tantárgyakat oktató nevelőkhöz kötődik, de ők elsősorban nem a földrajz és nem a történelem tanárai. Nem szükséges az előbbi oldalak elolvasása után ismételni, hogy egy nevelő éppen úgy rá van szorulva a természetben összegyűjthető energiákra és tulajdonságokra, mint tanítványai. Kevés az az alkalom, amikor egy tantestület szinte valamennyi nevelője gyalogosan is együtt kirándul.

Egy tanári kirándulás gyalog, gépkocsival, kerékpárral vagy más közlekedési eszközzel egyedül, vagy csoportosan a mindenkori kirándulások sok-sok hasznos oldala mellett egy további fontos mozzanatot is tartalmaz. Új utakat, új érdekesebbnél érdekesebb helyeket fedezhetünk fel, olyanokat, ahol még nem jártunk, amit még nem ismertünk. Ha a választékunk, a megismert területeink bővülnek, akkor tanítványainkkal is színesebbé, változatosabbá tehetjük a kirándulásokat.

Számunkra is érdekesebb egy kirándulás, ha olyan helyek is szerepelnek benne, amelyeket még mi sem láttunk, ahol még nem voltunk. Legyünk óvatosak! A vezető tanár kevés fehér folt felfedezését engedélyezze csak önmagának a tanulókkal közös kiránduláson. Ezek a helyzetek növelik a bizonytalanságot, esetleg nagy idővesztéssel járnak, vagy érdektelen helynek tekinthetők.

TEHETSÉGES GYERMEKEK A KIRÁNDULÁSOKON

Mivel az a célunk, hogy a kirándulás valamennyi résztvevője cselekvő szereplőként legyen jelen, és a nevelési szándékok minden tanítványunkban az elképzelt irányban hassanak, ezért sok más feladatunk mellett gondot kell fordítanunk kiemelkedő tehetségű tanítványainkra is. Közöttük van olyan, aki teljesen azonosulni tud a kirándulásra kitűzött célokkal, érti a törekvéseket és támogatja a nevelő tevékenységét, egyedi tulajdonságai inkább érdekességek a többi tanuló számára is. Jelenléte segítség a nevelőnek. Nagy kincs az ilyen személyiségű gyermek.

Van olyan, aki bár ellenkezés nélkül jött el a kirándulásra, de az eseményekben csak testileg van jelen, mert sem lelkileg, sem érzelmileg nem azonosul az eseményekkel, nem cselekvő részese a nevelési folyamatnak. Igazából nem akadályoz semmit, csak a nevelőben merül fel a kérdés, hogy mivel lehet ezt a gyermeket a közösség számára is alkotó alannyá tenni.

Van olyan, aki már a tervezgetéskor lekicsinylő megjegyzéseket tesz. Nem jön el szívesen, csak azért van jelen, mert kötelező volt. A kiránduláson nem érzi jól magát, unja az egészet. Sok közlendője van, aminek semmi köze a kiránduláshoz, mások történeteit, mondanivalóját nem hallgatja meg. Ez a gyermek, bár lehet, hogy valamilyen területen rendkívül tehetséges, de valójában egy nehéz nevelési probléma, nehéz eset. Egyéniségének akár csak egy parányi megváltoztatására a kiránduláson alig van esély. A tanulók nagyobbik része tudja, hogy miről van szó, és nem veszi komolyan. Semlegesítésére a sok neki kiosztott teendő, elfoglaltság, feladat lehet orvosság.

TEMATIKUS TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSOK

Mindannyian tudjuk, hogy milyen jelentős helyet foglal el tanítványaink karakterének kialakításában, ha a megfigyelések végzésébe, értelmezésébe, a kutatás alapelemeibe bevezetjük őket. Ez a tevékenység tanulóink ismereteinek gyarapodásán túl az egész iskola több tantárgyának gazdagításához vezethet.

Különösen az iskola tudományos diákkörének tagjai juthatnak hozzá sok ismerethez és ötlethez, ha kutatási témájuk olyan, hogy annak részfeladatai kirándulásokon oldhatók meg, adatgyűjtés a kirándulásokon történhet.

Az első fokozat a megfigyelések és azok feljegyzése. Megfigyelésekre az időjárás változásaiból, a növények, a madarak, a gombák és a rovarok életéből számtalan lehetőség nyílik. A településeken pedig, amelyeket kirándulásainkon felkeresünk, szociológiai megfigyeléseket tehetünk.

Az egyes tantárgyak oktatásához egyenesen nélkülözhetetlen a gyűjtő kirándulások szervezése. A közektől kezdve a különböző növények termésének gyűjtéséig sokféle lehetőséget kínálnak a kirándulások.

Vannak kézenfekvő mérési lehetőségek. Ilyen például a levegő, a talaj, a patakok és források hőmérsékletének mérése. Egy lépéssel igényesebb feladat a vizek pH-értékének mérése.

A diákok kutató munkájának egyik velejárója, hogy a terepen például a gyűjtési hely pontos megadásához a térképet is ismerniük kell.

A barlangászat vonzereje nagy a fiatal, vállalkozó kedvű diákok részéről, de általánosan ez a tevékenység nem várható el a középiskoláktól annak minden nagyszerűsége ellenére.

KI VEZESSEN TANULMÁNYI KIRÁNDULÁST?

Meggyőződésem, hogy sem az iskoláinkban alkalmazott szigor, fegyelmezés, büntetés, sem az észérvek logikus kifejtése, sem a korhoz és egyénhez szabott más nevelési eszközök alkalmazása nem gyógyít, csak pillanatnyilag tünetet kezel. Ma hatni a tanítványainkra csak a lényünkből fakadó igaz érzelmeinkkel lehet, amit életvitelünk hitelesít. Ha azt szeretnénk, hogy a tanítványaink is lelkesedjenek egy templombelsőért, egy szoborért, egy múzeum látnivalóiért, egy virágos tisztásért, a hegyek varázsáért, akkor látniuk kell rajtunk, hogy a mi lelkesedésünk nem hamis, hanem érzelmileg hiteles. Ők ezt megérik.

Egy kirándulás szervezése és vezetése elsősorban vállalás kérdése (elmenni, elutazni tanulóinkkal, vigyázni testi-lelki épségükre, a tervezett látnivalókat megnézni, a kínálgató nevelési lehetőségeket kihasználni). Ha vállaltam, akkor ebből már sok minden kötelességszerűen következik. Például minden percem a kiránduló gyerekek közt kell töltenem. Feladom az otthoni kényelmet, nyugalmat. Ha kell, vigasztalok, ha szükséges gyógyítok, közben lelkesítek, fegyelmezek, békítek, altatok és ébresztek, ruházatot és hajviseletet kritizálok, feladatokat osztok ki és ellenőrzök, pénzt kezelek. A nevelő tanító a kirándulásokon szétsugározza tudását, ismereteit, tájékozottságát. A kirándulás utánra pedig megmaradnak a kételyek, legfeljebb a remények élnek, hogy elérte a célját, hogy nem volt hiábavaló az egész.

Bírnom kell a gyaloglást és általában a fizikai nehézségeket legalább úgy, ahogy a tanítványaim bírják. Ismernem kell a kirándulás látnivalóiról, hogy hol vannak, bőszes ismerettel kell rendelkezniem a látnivalók történetéről, érdekességeiről, hiteles magyarázatot kell adnom azokról a műemlékekről, ahol

nincs idegenvezető. Nem tévedhetek el. A buszt ugyanolyan pontosan kell a helyszínre kalauzolni, ahogy a hegyek között a gyalogos túra útvonalán tévedés nélkül el kell érnem az úti célunkat. Közben nem veszíthetünk el senkit! Ha valakit mégis keresni kell, akkor az első dolog a várakozás. A várakozási idő a környezettől és a távolságoktól függ. Más a tennivaló erdőben, más egy városban és más a magas hegyek között. Egy biztos: a többi tanulónkat nem küldhetjük el az elveszettek keresésére.

Mesterséges környezetünk teszi alig hallhatóvá a meleg, szelíd hangokat. Óriási nagy szükség van rájuk. Így vagyunk a szép emberi hangokkal is. Aki vállalja a gyerekeket a tanítási órákon kívül is, abban a nevelőben kell legyen elég bátorság, hogy a dübörgés helyett megnyugtató, érdekes népdalokat, egyházi énekeket énekel és énekeltet a gyerekekkel. A mindent túlharsogó, az emberi agyból mindent kimosó zaj helyett mutassuk meg a csend neszeit: a patakok csobogását, a szellőben a fák leveleinek a zizegését, a madarak hangját, és ne szégyelljünk énekelni.

APRÓBB TANÁCSOK ÉS TAPASZTALATOK

Van egy vezető, aki elől megy, és akit a gyerekek nem hagyhatnak el.

Van utolsó ember (lehetőleg tanár vagy szülő), aki mögé senki nem maradhat le, illetve ez a személy megvárja, ha valakinek a csoportból le kell maradni (időben és helyben ügyesen megválasztott pihenőkkel az egészségügyi lemaradások elkerülhetők).

Elöl a vezető olyan ütemben halad, amellyel alkalmazkodik a csoport leggyengébb tagjához.

Hosszabb gyaloglás közben rendszeresen és nem véletlenszerűen érdemes pihenőt tartani. (Megmondja a vezető, hogy 45 perc múlva tartunk újabb 10 perces pihenőt. A következő pihenő egy szép tisztáson lesz kb. 35 perc múlva. A következő pihenő egy bővizű forrásnál lesz fél óra múlva.)

A hosszabb pihenőkben szeretek kiránduló diákjaimnak egy-egy verset felolvasni. A magyar irodalom bőven termelt verseket a különböző évszakokhoz, van miből szépet és éppen oda illőt választani.

Főleg a kisebbeknél annyi mindenre kell figyelni: öltözet, ne izzadjon fölöslegesen, meg ne fázzon, egyen rendszeren, ne igyon túl sokat, cipő, tárgyak elhagyása a pihenőhelyen.

A kirándulás vezetőjének különös körültekintéssel kell megszerveznie a tömegközlekedési eszközöknél a fel- és leszállást a nagyobb városok forgalmas útvonalain. Nem veszíthetünk el senkit. Ha részekre kell bontani az osztályt, akkor a csoportok vezetői pontosan kell tudják, hogy hol van az a megálló, ahol

újra találkozunk és újra együtt lesz a csoport. Még felszállás előtt megmondjuk, hogy a második (harmadik) megállónál leszállunk.

Kirándulásaink közben elkerülhetetlen, hogy olyan helyen járunk, ahol kullancsok fordulnak elő. Már a kirándulás előtti napokban hasznos napi 2-3 szem Polybé tabletta szedése. Kullancsriasztónak az Authan spray-t használjuk a szabad bőrfelületeken. Ha mégis valamelyik tanítványunk testébe kullancs fúródna, akkor a gyógyszertárakban kapható kullancs-csipesszel távolítsuk el a használati útmutató szerint.

BEFEJEZÉS HELYETT

*... Hiszek!
És hogyha nem: hát akkor is!
Ha mindhiába: akkor is!
Ha minden álom: akkor is!
Ha minden meghal: akkor is!
A szép akkor is szép marad,
A tiszta tiszta, rút a rút.
Az Igazság igazság akkor is,
Ha meg nem látja senki szem.
A szeretet mosolyog és szeret,
És a kereszten is király.
A tett különb a tunyaságnál,
És hol a tépett lobogónál
Tiszteletesebb szemfedő?
Mert, akit egyszer meglehelt a Lélek,
Annak mindegy-lom élet vagy halál.
Az él és áll és énekel és alkot,
Megyeren és Magyarországon,
Hét világrészen és másvilágon. ...*

(Sík Sándor: Megyeri hitvallás - részlet)

TARTALOMJEGYZÉK

KÉRDÉSEK (BEVEZETÉS HELYETT)	2
ÉS A KÖRNYEZET?	2
KINEK HIÁNYZIK EZ?	2
VAN-E VÁLASZUNK? KERESSÜNK!	3
ÖRÖMÖK	3
MINDEZT MIÉRT?	5
KITÖRÉSI LEHETŐSÉG	8
SZERVEZÉS	10
NÉHÁNY GYAKORLATI TAPASZTALAT	13
GYALOGOS KIRÁNDULÁS	14
KIRÁNDULÓ TANÁROK	17
TEHETSÉGES GYERMEKEK A KIRÁNDULÁSON.....	18
TEMATIKUS TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSOK.....	18
KI VEZESSEN TANULMÁNYI KIRÁNDULÁST?	19
APRÓBB TANÁCSOK ÉS TAPASZTALATOK	20
BEFEJZÉS HELYETT	21